

ВІДМІННОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 201-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНУ

Лісовська О.В.,
*аспірантка кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Лісовська О.В. Відмінності складу злочину, передбаченого ст. 201-2 кримінального кодексу України від суміжних складів злочину.

У зв'язку із збільшення масштабів гуманітарної допомоги та осіб, що цинічно наживаються на благодійній діяльності, нехтуючи нормами моралі, КК України було доповнено новою статтею 201-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення, де об'єктом посягання будуть виступати суспільні відносини у сфері використання товарів гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Вказане актуалізувало необхідність розглянути відмінності складу злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України від деяких суміжних складів злочину. Встановлено, що основним критерієм відмежування є предмет, а саме гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога. Крім того, відмінним є об'єкт та об'єктивна сторона. Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України є відносини у сфері господарської діяльності, на відміну від злочинів з подібним складом об'єктивної сторони, у яких об'єктом виступає право власності як охоронюваний законом інтерес, що виражаються у володінні, користуванні та розпорядженні майном. Разом з тим, оскільки у ст. 201-2 КК об'єктом є відносини у сфері господарської діяльності основним критерієм виміру тяжкості кримінального правопорушення визнається загальна вартість предметів, які повинні надійти набувачам гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги, а, наприклад, за ст. 192 КК – розмір майнової шкоди власнику майна, яка заподіяна внаслідок незаконного використання такого майна. При цьому, відмінним незаконне використання гуманітарної допомоги є від злочину, передбаченого ст. 191 КК України у контексті вчинення продажу гуманітарної допомоги, що означає оплатну передачу майна однією особою у власність іншій особі, оскільки для розтрати чужого майна обов'язковою ознакою є безоплатне повернення чужого майна на користь іншої особи. Висновується, що діяння заборонені ст. 201-2 КК України, за її відсутності, охоплювалися би складом кримінальних правопорушень проти власності.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, незаконне використання гуманітарної допомоги, склад злочину, відмінності складу злочину, суміжні склади злочину.

Lisovska O.V. Differences in the composition of the crime provided for by art. 201-2 (illegal use of humanitarian aid) from related elements of crime

In connection with the increase in the scale of humanitarian aid and persons who cynically profit from charitable activities, disregarding the norms of morality, the Criminal Code of Ukraine was supplemented with a new Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes criminal liability for the illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free aid for other purposes than the intended purpose, namely for profit or personal enrichment, where the object of the encroachment will be public relations in the field of use of humanitarian aid goods, charitable donations or free aid. The above has actualized the need to consider the differences between the corpus delicti under Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine and some related corpus delicti. The author establishes that the main criterion for distinction is the subject matter, namely, humanitarian aid, charitable donations and free-of-charge assistance. In addition, the object and the objective side are also distinguished. The object of a criminal offense under Art. 201-2

of the Criminal Code of Ukraine is relations in the field of economic activity, unlike crimes with a similar objective party, in which the object is the right of ownership as a legally protected interest, which is expressed in the possession, use and disposal of property. At the same time, since the object of Art. 201-2 of the CC is relations in the sphere of economic activity, the main criterion for measuring the gravity of a criminal offense is the total cost of items that should be received by recipients of humanitarian aid, charitable donations, free assistance, and, for example, under Art. 192 of the CC - the amount of property damage to the owner of property caused by the illegal use of such property. At the same time, the illegal use of humanitarian aid is different from the crime under Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine in the context of the sale of humanitarian aid, which means the paid transfer of property by one person to another person, since the embezzlement of another's property requires the free transfer of another's property in favor of another person. It is concluded that the acts prohibited by Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine, in its absence, would be covered by criminal offenses against property.

Key words: criminal liability, illegal use of humanitarian aid, composition of the crime, differences in the composition of the crime, related compositions of the crime.

Постановка проблеми. Як відомо, у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії та введенням по всій державі правового режиму воєнного стану, виникла необхідність в отриманні гуманітарної допомоги, як для потреб фронту, так і для потреб населення, що постраждало під час війни. Натомість, інформаційний простір був заповнений відомостями про те, що гуманітарна допомога не доходить до адресатів. Так, у 2022 році було встановлено кримінальну відповідальність за використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням, зокрема використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку та/або отримання інших благ. Утім, попри безперечно позитивне значення таких законодавчих змін, доповнення переліку злочинів складом незаконного використання гуманітарної допомоги породжує й певні проблеми. Зокрема, щодо відмежування складу злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України від суміжних складів злочину.

Стан опрацювання. Дослідженню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України присвячені праці наступних науковців: В.А. Бабич, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, О.К. Марін, Г.В. Муляр, О.М. Мусиченко, Р.О. Мовчан та деякі інші вчені.

Аналіз робіт науковців містить низку суперечливих суджень, зокрема щодо відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України від суміжних складів злочину. У цілому, автори висловлюють думку, що криміналізація цієї статті створює штучну конкуренцію норм, оскільки наявна система кримінальних правопорушень охоплює таке діяння як використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку.

Метою статті є критичний огляд відмінностей складу злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України від суміжних складів злочину.

Виклад основного матеріалу. 24 березня 2022 року Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану», яким Кримінальний кодекс України (далі – КК України) був доповнений ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

Варто зазначити, що у залежності від обставин справи, безпосередніми видами деліктів відповідно до КК України, за якими би могли бути кваліфіковані неправомірні дії з гуманітарною допомогою є насамперед злочини проти власності, а саме: ст. 190 (шахрайство); ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); ст. 192 (заподіяння майнової шкоди через обман, зловживання довірою).

Насамперед, звернемо увагу, що законодавцем вказане діяння віднесене до посягань у сфері господарської діяльності, що вказує на те, що родовим об'єктом аналізованого кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Безпосереднім об'єктом виступають відносини, які виникають у зв'язку з використанням гуманітарної та/або безоплатної допомоги, благодійних пожертв, тобто коштів/речей/майна/послуг тощо, головною ознакою яких є безоплатне та безкорисне їх надання виключно особам, які її потребують, або для чітко визначених благодійних цілей.

У свою чергу, М.В. Киричко вважає, що у співвідношенні ст. 201-2 КК України із заподіянням значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрай-

ства (ст. 192 КК України) важливо правильно враховувати відмінність цих кримінальних правопорушень за об'єктом. У ст. 201-2 КК України таким об'єктом є відносини у сфері господарської діяльності і тому основним критерієм виміру тяжкості кримінального правопорушення визнається загальна вартість предметів, які повинні надійти набувачам гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги, а за ст. 192 КК України – розмір майнової шкоди власнику майна, яка заподіяна внаслідок незаконного використання такого майна. Це означає, що в цих статтях КК України йдеться про різні дії за характером їх суспільної небезпечності [1, с. 163].

Предметом кримінального правопорушення є товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви, безоплатна допомога. Разом з тим, доки предмет у встановленому порядку не визнаний гуманітарною допомогою, він не є предметом цього кримінального правопорушення. Законодавець в примітці 1 ст. 201-2 КК України для визначення предметів даного кримінального правопорушення відсилає до Закону України «Про гуманітарну допомогу» та Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» під безоплатною допомогою (пересилкою, виконанням робіт, наданням послуг) потрібно розуміти надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам. Під гуманітарною допомогою згаданий закон пропонує розуміти цільову адресну безоплатну допомогу в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомогу у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Крім того, згідно із ст. 6 закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійною жертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до цього Закону.

Розвиваючи вказане, зазначаємо, що судова практика свідчить про те, що ключовим питанням під час кваліфікації діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України є предмет злочину.

Так, для відмежування вказаного діяння від інших складів злочину, суди, у першу чергу, встановлюють приналежність відповідного майна/блага до гуманітарної допомоги. Наприклад, Таращанський районний суд Київської області при винесенні вироку від 01.11.2023 року у справі № 379/1409/23 встановив, що особа, діючи умисно, під час воєнного стану, шляхом організації укладання тристоронніх фіктивних договорів з метою отримання прибутку, використав благодійні пожертви громадської організації на загальну суму 1 791 000 грн. Зокрема, ключовою обставиною цієї справи для кваліфікації вказаного діяння стало те, що відповідне майно ввезено по декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою [2].

Разом з тим, якщо абстрагуватися від специфічного предмету кримінального правопорушення і надати йому лише ознаки чужого майна, яке ввірене або доручене особі, що вчинила протиправні діяння щодо такого майна, які полягали фактично у його відчуженні, ми матимемо справу ні з чим іншим, як з різновидом кримінально протиправної поведінки, передбаченої у ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» [3, с. 216].

Відповідно задуму законодавця, саме специфічне майно фактично перетворює кримінальне правопорушення проти власності у кримінальне правопорушення у сфері господарської діяльності, визначеного у примітці до ст. 201-2 КК України, причому вкрай невдало.

Окремо слід зазначити, що в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» прогнозувалося, що результатом доповнення ст. 201-2 КК України буде посилення відповідальності за використання у період дії воєнного стану товарів гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за такі дії.

У висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільо-

вого використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» аналогічно прописано, що законопроектом пропонується встановити кримінальну відповідальність за використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення.

Натомість, у контексті ст. 201-2 КК України, воєнний стан – це обставина, що перетворює аналізоване діяння у кваліфікований склад злочину.

Як доречно стверджують, О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан, що на сьогодні недоліки, притаманні караності незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв частково усуваються за допомогою застосування ч. 3 ст. 201-2 КК (за такою ознакою, як вчинення дій під час воєнного стану) [4, с. 111].

До альтернативних діянь об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України належать такі дії: по-перше, продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги, по-друге, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, по-третє, укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном. Оскільки склад даного кримінального правопорушення належить до матеріальних, для правильної кваліфікації повинні встановлюватися ознаки як незаконного використання допомоги у формі вищевказаних дій, так і прибутку від цього використання. Тому обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є визначені наслідки таких дій – прибуток у значному розмірі. Відповідно до примітки 2 аналізованої статті, дії вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у 350 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тобто, станом на сьогодні для притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею сума від продажу гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, або укладання правочинів щодо розпорядження таким майном має бути 469 700 грн. і більше з огляду на те, що для кваліфікації злочинів неоподатковуваний мінімум доходів громадян у 2023 році становить 1342 гривень. Важливим також є причинно-наслідковий зв'язок – дана сума прибутку має бути саме від незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв [5, с. 216-217].

М.І. Хавронюк зазначив, що, якби ст. 201-2 КК України не було, то продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв чи укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою отримання прибутку та в розмірі понад 350 НМДГ, кваліфікувалися б за частинами 4 або 5 ст. 191 як розтрата чужого майна або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. На думку науковця, через помилку законодавця фактично більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися м'якше (за ст. 201-2 КК України), ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст. 201-2 КК України не є значними (за ст. 191 КК України) [8]. При цьому, М. Хавронюк пропонує кваліфікувати незаконне використання гуманітарної допомоги, вчинене не під час воєнного (надзвичайного) стану у розмірі, який не досягає передбаченого п. 2 примітки ст. 201-2 КК значного розміру (залежно від суб'єкта) за відповідною частиною ст. 191 КК. Більш прийнятним такий підхід із позиції забезпечення засад верховенства права і справедливості вважає також Р.О. Мовчан [6, с. 55].

Також, як влучно з цього приводу зауважують Г.В. Муляр та В.А. Бабич, що законодавець, вживши у ч. 1 ст. 201-2 словосполучення «... вчинені у значному розмірі», встановив мінімально необхідну межу загальної вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, за наявності якої можна притягнути до кримінальної відповідальності у цьому випадку: станом на сьогодні це 434 тис 175 грн і більше – до цієї суми кваліфікація, очевидно, відбуватиметься за іншими, уже звичними для нас, нормами (ст.ст. 190, 191) [7, с. 173].

Вочевидь, співвідношення норм, закріплених у ст. 190, ст. 191 КК України та ст. 201-2 КК України нагадує конкуренцію загальних та спеціальної кримінально-правових норм, де норми, вміщені у ст. 190 та ст. 191 КК України – загальні, а у ст. 201-2 КК України – спеціальна за ознакою специфічного різновиду чужого майна, яким особа заволоділа шляхом шахрайства або таке майно було ввірене особі чи перебувало у її віданні.

Однак, спеціальна норма не передбачає ознак загальних, більше того відповідальність у ст. 201-2 КК України пов'язана із вартістю предмета кримінального правопорушення, що не є обов'язковими ознаками основного складу правопорушення, закріплених у нормах ст. 190 та 191 Кримінального кодексу України.

У контексті цього, О.К. Марін вказує про наступне співвідношення між нормами: загальної та специфічної. Суть цього співвідношення полягає у наступному: законодавець із загальної норми про відповідальність за якесь достатньо абстрактне кримінальне правопорушення, виділяє, виокремлює у самостійний склад, передбачений самостійною кримінально-правовою нормою (яка, до речі, може міститися як у самостійній статті Особливої частини КК, так і у наступній частині цієї ж статті Особливої частини КК), певну форму поведінки, встановлюючи для саме цієї форми поведінки іншу, відмінну від складу у загальній нормі, криміноутворюючу ознаку. Іншими словами, кримінальну відповідальність за специфічну форму поведінки, виокремленої із загальної норми, законодавець пов'язує із іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у загальній нормі. Прикладів таких ситуацій у чинному кримінальному праві є достатньо багато. Всі вони належать до дискусійних проблем кримінального права і використання наведеного вище підходу дасть можливість знайти для їх розв'язання логічну теоретичну підставу [8, с. 335-336].

Окрім того, розглядаючи співвідношення норм ст. 191 та 201-2 КК України, з огляду на об'єктивну сторону, варто зазначити, що продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку не може охоплювати собою розкрадання у формі розтрати чужого майна, оскільки поняття «продаж» означає оплатну передачу майна однією особою у власність іншій особі, а для розтрати чужого майна обов'язковою ознакою є безоплатне обернення чужого майна на користь іншої особи.

Це означає, що у співвідношенні цієї форми дій за ст. 201-2 КК України із ст. 191 КК України не існує взагалі проблем конкуренції чи колізії норм. У зв'язку з викладеним розумінням співвідношення привласнення і розтрати чужого майна за ст. 191 КК України важливо також звернути увагу на випадки, коли особа спочатку протиправно безоплатно обернула предмет гуманітарної допомоги на свою користь (вчинила закінчене привласнення чужого майна або закінчене заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем), а потім продала цей предмет. У таких випадках привласнення чужого майна кваліфікується як закінчений злочин по ст. 191 КК України, а продаж привласненого предмету є актом розпорядження злочинно здобутим майном і не може тягти за собою кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України [1, с. 160]. Варто зазначити, що вказане жодним чином не відображає суспільну небезпечність вчинення таких дій саме з гуманітарною допомогою та нівелює мету криміналізації цієї статті загалом.

Криміноутворювальною ознакою для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, є мета отримання прибутку. Так, порівнюючи ст. 190 і ст. 201-2 КК України зазначимо, що, ст. 201-2 КК України не передбачає обов'язкового факту заволодіння чужим майном, оскільки в ній ідеться лише про мету отримати прибутку. Тобто, для кваліфікації діяння за ст. 201-2 КК України немає значення, чи винний безпосередньо заволодів таким майном та чи отримав «прибуток на благодійності».

До набрання чинності законом «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» дії осіб, які незаконно продавали гуманітарну допомогу, приховуючи призначення товарів від покупців, кваліфікувалися органами досудового розслідування як шахрайство за однією з частин ст. 190 КК України.

Зауважуємо, що у випадку недостатності суми реалізованих гуманітарних товарів, такі дії можуть бути кваліфіковані як замах на вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 201-2 КК України. З іншої сторони, таке діяння при недостатності суми збитків, може охоплюватись іншим складом кримінального правопорушення за ст. 190 КК України із відповідною частиною, в залежності від суми збитків.

Розвиваючи вказане, зазначаємо, що правозастосовна практика йде шляхом інкримінування за ст. 190 КК України. Наприклад, особи, отримуючи, з-за кордону рідкісні та дорогі ліки, що містили психотропні речовини, як гуманітарну допомогу, заволоділи такою гуманітарною допомогою на загальну суму 368 тис грн та потім її реалізовували. Так Кременецькою окружною прокуратурою керовано до суду обвинувальний акт за ч. 3 ст. 190, ч. 3 ст. 309 КК України [9].

Варто зазначити, що вищенаведені відмінності у кваліфікації ст. 190, ст. 191 та ст. 201-1 КК України і, відповідно, реалізація на практиці, свідчать про те, що чинна редакція вказаної статті жодним чином не відображає суспільну небезпечність вчинення таких дій саме з гуманітарною допомогою та нівелює мету криміналізації цієї статті загалом.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведене, вважаємо, що законодавець доповнивши КК Україні ст. 201-2 підмінив уже сталі в кримінальному праві склади злочину. Так, склад аналізованого діяння є максимально схожим до кримінально карних діянь відповідальність за які передбачена, зокрема у ст. 190, ст. 191 КК України. При цьому є один логічний факт, який унеможливило кваліфікацію цього діяння по вищезазначених статтях, а саме, специфічний предмет.

Разом з тим, замість здійснення диференціації злочинів проти власності з урахуванням предмету кримінального правопорушення, законодавець вдався до найпростішого способу – криміналізації діяння без здійснення аналізу його об'єктових сторони.

Насамкінець, слід зазначити, що питання відмінності складу злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України від суміжних складів злочину потребує подальших наукових комплексних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Киричко В.М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1(19). С. 150–181.
2. Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 18.04.2023 року у справі № 545/1140/23.Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114670124> (дата звернення: 11.11.2023).
3. Швидка О.В. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 КК України. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 213–219.
4. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2 (98). С. 99–115.
5. Мусиченко О.М. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 215–219.
6. Мовчан Р.О. Про деякі дискусійні питання кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І.В. Глов'юк, Н.Р. Лашук, В.В. Навроцька, І.Р. Серкевич, Н.І. Устрицька. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 53–56.
7. Муляр Г.В., Бабич В.А. Особливості кримінальної відповідальності за розкрадання гуманітарної допомоги ід час дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 77. Ч. 2. С. 171–174.
8. Марін О.К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 334–338.
9. На Тернопільщині ув'язнили жінок, які розкрадали гуманітарку. Новини Закарпаття. URL: <https://www.uzhgorodka.uz.ua/47065.html> (дата звернення: 01.12.2023).